

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت بر میزان نگرش به زندگی دانشجویان دانشگاه ولی عصر(عج) رفسنجان

مرضیه کهنوجی¹
رضا ایرانمنش²

چکیده

هدف: هدف اصلی تحقیق، بررسی تأثیر آموزش درس دانش خانواده و جمعیت بر میزان نگرش به زندگی دانشجویان دختر بوده است. **روش:** پژوهش حاضر، تحقیقی شبه آزمایشی است. برای دسترسی به اهداف از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با یک گروه استفاده شد. جامعه آماری، دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه ولی عصر(عج) رفسنجان به تعداد 5067 نفر بودند که در نیمسال اول 94-95 مشغول تحصیل بودند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران 356 نفر برآورد شد. منتخبان به پرسشنامه نگرش به زندگی پاسخ دادند. با در نظر گرفتن نمره کمتر از 56 در آزمون، 50 نفر شرایط ورود به تحقیق را پیدا کردند. پس از 14 جلسه آموزش، مجدداً آزمون گرفته شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح توصیفی و استنباطی انجام گرفته است. **یافته‌ها:** بین نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون به لحاظ میانگین نمرات خرده مقیاس چارچوب و تکمیل و در نهایت شاخص نگرش به زندگی؛ قبل و بعد از آموزش تفاوت معناداری وجود داشت. **نتیجه‌گیری:** محتوای مناسب و آموزش صحیح از عوامل مهم تأثیرگذار بر تغییر نگرشها و دیدگاههای افراد است، به خصوص اگر این محتوای مناسب به صورت فراگیر و نظام‌مند در برنامه درسی دانشگاه گنجانده شود. الزام درس دو واحدی دانش خانواده و جمعیت، تأثیر معناداری بر میزان نگرش به زندگی دانشجویان داشت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

واژگان کلیدی: نگرش به زندگی، دانش خانواده و جمعیت، خانواده، دانشجویان.

◇ دریافت مقاله: 94/12/15 ، تصویب نهایی: 95/07/30.

1. دکترای فلسفه تعلیم و تربیت؛ استادیار دانشگاه ولی عصر(عج) رفسنجان(نویسنده مسئول)/ نشانی: رفسنجان؛ بلوار ولایت، دانشگاه ولی عصر(عج)، دانشکده ادبیات و علوم انسانی / شماره: 03431312336 / Email: Marzieh.kahnooji@yahoo.com
2. کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی دانشگاه شهید باهنر کرمان.

الف) مقدمه

نگرانی درباره معنا و هدف زندگی از ویژگی‌های بشر به عنوان یک موجود متفکر و کاوشگر است. اکثر موجودات عالم، مسیر طبیعی زندگی خود را از ابتدا تا انتها بدون پرسش و چون و چرا طی می‌کنند. این شکوه و شاید شوربختی بشر است که در طول تاریخ، دم به دم این پرسش را برای خود و دیگران مطرح ساخته و چرایی هستی خود را زیر سؤال برده است (فرانکل، 1389¹). در روان‌شناسی، معنای زندگی در ارتباط با چهار نیاز اساسی تعریف شده که عبارتند از: 1. احساس هدفمندی، 2. احساس خودکارآمدی، 3. داشتن مجموعه ارزشهایی که بتواند رفتارهای فردی را توجیه کند، 4. وجود یک مبنای باثبات و استوار برای داشتن نوعی حس مثبت خود ارزشمندی (باومستر، 1991: 680²). معنای زندگی معنایی کلی و مفهوم آن انتزاعی نیست، بلکه معنایی خاص و نتیجه شرایطی است که فرد در آن قرار می‌گیرد و از فردی به فرد دیگری و از لحظه‌ای به لحظه دیگر متفاوت است. معنای زندگی انسان، اختراع و به او داده نمی‌شود؛ همچنین جعلی و بی‌اساس هم نیست، بلکه چیزی است که باید خود انسان آن را دریابد (فرانکل، 2000: 14). بستر این معنا و مفهوم جز در سایه آموزشهای لازم فراهم نمی‌شود و از آنجا که خانواده از نهادهای مهم و اساسی جامعه انسانی است و سلامت آن، نقش در خور توجهی در سلامت فرد و جامعه دارد و معنا و مفهوم زندگی از آنجا آغاز می‌شود؛ باید تدابیری اندیشیده شود تا راهنمای مناسبی برای همسریابی، تشکیل خانواده، تحکیم خانواده، کنار آمدن با چالشها و... در خانواده باشد.

خانواده کوچک‌ترین واحد اجتماعی است و در عین حال مهم‌ترین نهاد اجتماعی به شمار می‌آید. خانواده نقش مهمی در تعیین سرنوشت و تأمین موفقیت و کامیابی افراد دارد. به دلیل اهمیتی که کانون خانواده دارد، نمی‌توان به سادگی از کنار آن گذشت و باید برای موفقیت آن تلاش کرد و راه آن را شناخت. از این رو، شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت و کامیابی خانواده، ارزش و اهمیت والایی دارد. کوتاهی در آگاهی نسبت به مسائل خانواده می‌تواند زیانهای جبران‌ناپذیری به فرد و حتی جامعه از جمله: همسرآزاری، اعتیاد، خودکشی، طلاق عاطفی و طلاق حقوقی وارد سازد. این امور نشان می‌دهند که تنها راه پیشگیری از اینگونه آسیبهای فردی، خانوادگی و اجتماعی، رجوع به سبک دینی ازدواج و زندگی زناشویی است. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که همه آموزه‌های خانوادگی اسلام، بر محور پایداری و رضایت زناشویی استوار است. اسلام و آموزه‌های دینی شیوه‌های تعامل مثبت و سازنده با توجه به موقعیتهای مختلف و نیازهای متفاوت زندگی از یک سو و برطرف‌سازی موانع از سوی دیگر را مد نظر دارند. بررسی‌ها نشان می‌دهد همه ویژگی‌های مثبتی که برای موفقیت و کامیابی زندگی نیاز است، در

1. Frankl
2. Baumeister

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت ... 505

عنصر ایمان به خدای متعال نهفته است (پسندیده، 1391: 17-20). برای تحکیم نظام خانواده و حفظ ارزشهای آن باید از هر نوع ابزار برای آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی استفاده کرد؛ چرا که حفظ خانواده و ارزشهای معنوی، اجتماعی، هنری، اقتصادی و... آن، نمادی از ارزش جامعه، ثبات، دوام و امتداد فرهنگ اصیل آن است. از آنجا که سبک زندگی اسلامی و آموزه‌های دینی، عامل مؤثری بر پایداری خانواده و رضایت زناشویی است، آموزش محتواهای مبتنی بر این عناصر، نقش مهمی در تغییر نگرش و شیوه زندگی افراد به خصوص جوانان دارد.

انسان ذاتاً تشنه دوستی و محبت است و این دوستی و محبت، یکی از نیازهای روانی اوست. برخورداری از حمایت اجتماعی و معنوی، داشتن شریک و همدم؛ انگیزه بسیاری از تلاشها، مجاهدتها و گذشتها در زندگی است. انسانها شیفته محبت کردن و محبت دیدن‌اند، به خصوص اگر شرایط لازم برای ابراز علاقه به فرد دلخواه، فراهم و زمینه‌ساز شروع و تداوم یک زندگی رضایت‌بخش شود.

مزلو و کوتینگ¹ نیاز به محبت و تعلق‌پذیری را از نیازهای اساسی و روان‌شناختی تلقی کرده‌اند و اعتقاد دارند که ارضای این نیازها، در آرامش روانی و سلامت روانی افراد تأثیر اساسی دارد. لذا افراد در طول زندگی سعی می‌کنند تا به این نیاز به طرق مختلف پاسخ دهند. افراد با انتخاب دوست، بودن در کنار والدین و مصاحبت با همکاران، درصدد پاسخگویی به این نیازند؛ زیرا عدم تأمین این نیاز سبب پیدایش تشویش و اضطراب شده، کمبود آن تأثیرات سوء در روح افراد به وجود آورده و روابط آنها را با دیگران تحت تأثیر قرار می‌دهد (کوتینگ،² 1998: 283-294). امروزه تغییرات سریع ارزشها در برخی اقشار جامعه از جمله نسل جوان و نوجوان از یک سو و ضرورت پاسخگویی به نیاز اساسی محبت و تعلق‌پذیری در این نسل از سوی دیگر، مسئولان، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران را وامی‌دارد تا نسبت به تقویت عواملی که منجر به تغییر نگرش نسبت به زندگی، دوست داشتن، دوست داشته شدن و معناداری آن می‌شود، تلاش کنند.

کتاب دانش خانواده و جمعیت، حاوی مطالبی برای آگاه‌سازی مخاطبان از فلسفه، اهمیت و ضرورت ازدواج، آسیب‌شناسی روابط آزاد دختر و پسر، پیامدهای مثبت ازدواج، تعیین ملاکها و معیارهای انتخاب همسر، تعیین اولویتها، آشنایی با حق و حقوق فردی و خانوادگی، فرزندآوری، فرزندپروری و... با تأکید بر آموزه‌های دینی است. نگرش به زندگی از سوی جوانان و نوجوانان امروزی، به دلایلی از جمله: جاذبه‌های نامناسب موجود در فضاهای مجازی و اجتماعی، رویارویی و آگاهی از نابسامانی‌ها و تنشهای زندگی دیگران، تغییر سبک زندگی و... دستخوش تغییرات فراوان شده است که گاهی با بیانات سرد و ناامید کننده‌ای در مورد تشکیل خانواده، ادامه زندگی و... بروز می‌کند. لذا محتوای کتاب و ارائه جذاب و

1. Moslow & Kutting
2. Koenig

صحیح آن در کلاس می‌تواند عاملی مؤثر، ضروری و سوق‌دهنده برای اتخاذ تصمیمات مهم و سرنوشت‌ساز زندگی؛ یعنی مقوله‌های امید به زندگی، همسرگزینی، تشکیل خانواده، فرزندآوری، تحکیم خانواده و برخورد صحیح با ناملایمات و فراز و نشیب زندگی باشد.

ب) نگرش به زندگی

یکی از ابعاد مؤثر بر کیفیت زندگی، دیدگاه یا نگرش فرد به زندگی است. برخی محققان اظهار می‌کنند که نگرش به زندگی، سازنده وضعیت روانی فرد است (ارجی، 1: 2007: 1927). گیسون² معتقد است نگرش به زندگی، مفهومی درونی است که باعث توان سازش با استرسورها می‌شود. نگرش به زندگی با بُعد معنوی کیفیت زندگی ارتباط نزدیکی دارد. بنابر این، نگرش بهتر به زندگی باعث تقویت ابعاد روانی و معنوی و کیفیت بهتر زندگی فرد می‌شود (گیسون و پارکر، 52: 2003). نگرش مثبت به زندگی عبارت است از اعتقاد فرد به اینکه زندگی دارای چارچوب یا هدفی است که به زندگی او معنای ارزشمندی می‌دهد. داشتن چارچوب در زندگی، به معنای داشتن یک دیدگاه یا مفهوم در زندگی، انتخاب اهداف، مقاصد یا نقطه‌نظرهایی برای زندگی است و منظور از داشتن هدف در زندگی، این است که فرد خود را کمال یافته یا در حال تحقق بخشیدن به چارچوب یا آرمانهای زندگی‌اش ببیند. (باتیستا و آلموند،³ 1973: 409)

مفاهیم مؤثر در شکل‌گیری شیوه زندگی، عبارتند از:

1. **مفهوم فرد از خود:** شامل نگرش فرد به خود است؛ اینکه من چه هستم (ادراک فرد از خود)! کوتاهم، بلندم و موارد مشابه.
2. **خود ایده‌آل:** شامل آنچه فرد دوست دارد باشد یا برعکس؛ مثلاً من اینگونه باشم یا نباشم.
3. **ولتبیید:**⁴ نگرش به زندگی، جهان، طبیعت و موارد مشابه است. مثلاً مردم اینگونه‌اند. دنیا امن است یا نگرش به معنویت، خدا و سایر موارد.
4. **اخلاقیات:** یعنی بایدها و نبایدها؛ اینکه چه چیز درست و چه چیز غلط است (موساک و مانیاسی،⁵ 1999). جای تأمل است که نوع نگرش به زندگی، یکی از مؤلفه‌های اساسی در شکل‌گیری شیوه زندگی است.

1. Eerchi
2. Gibson & Parker
3. Battista & Almond
4. Weltbild
5. Mosak & Maniacci

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت ... 507

محققان به این نتیجه رسیدند که روشهای مداخله‌ای که منجر به تغییر شیوه زندگی شود، می‌توانند بر فردیت و یگانگی هر فرد، شیوه رویارویی او با مشکلات، باورهای او درباره خود، مشکلات زندگی و نگرش کلی او به زندگی تأثیر بگذارند (آنساچر و آنساچر¹، 1956). نویسندگان این مقاله نیز با توجه به اهداف درس دانش خانواده و جمعیت، محتوای کتاب را به عنوان عامل مداخله‌گر، برای بررسی تأثیراتش بر نگرش به زندگی دانشجویان بررسی کرده‌اند.

با وجود اهمیت مبحث نگرش به زندگی، تحقیق قابل توجهی، به خصوص روی قشر جوان و نوجوان جامعه انجام نشده است. در ادامه به تحقیقات انجام شده‌ای که به نحوی با کلیت این موضوع ارتباط دارند، اشاره می‌شود.

مهدیزاده و همکاران (1390) در پژوهش خود با عنوان «همبستگی نگرش به زندگی با عزت نفس و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی یاسوج» نتیجه گرفتند که: افرادی که نگرش به زندگی مثبتی دارند، دارای عزت نفس و سلامت روان مطلوبی‌اند و متعاقباً بازخورد مثبت این امر در پیشبرد وضعیت تحصیلی آنان دیده خواهد شد.

دیان و تیموتی² (1993) در پژوهش خود با عنوان «تأثیر نگرش به زندگی خانوادگی و نقشهای جنسیتی بر رضایت زناشویی» نتیجه گرفتند که: زنان و مردانی که نگرشهای غیر سنتی به زندگی دارند و زنان و مردانی که نگرش به زندگی آنها با یکدیگر متفاوت است، از زندگی خود کمتر رضایت دارند.

هریس و استاندارد³ (2001) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که: بین شاخصهای نگرش به زندگی و درجه پذیرش اجتماعی، رابطه مثبت معنادار وجود دارد. همچنین نگرش به زندگی با جنسیت (زنان نمره بالاتری داشتند) و وضعیت تأهل (افراد مطلقه نمره پایین تری داشتند) رابطه معناداری دارد.

غلامعلی لواسانی و همکاران (1392) در تحقیقی با عنوان «رابطه معنای زندگی و خوش‌بینی با بهزیستی ذهنی» نتیجه گرفتند که: داشتن معنا در زندگی و خوش‌بین بودن، بر سلامت روان و بهزیستی ذهنی افراد تأثیر دارد.

دهداری و همکاران (1392) در تحقیقی با عنوان «ارتباط بین داشتن معنا در زندگی با وضعیت استرس، اضطراب و افسردگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال 1392» نتیجه گرفتند که: داشتن معنا در زندگی، یکی از متغیرهایی است که بر کاهش میزان اضطراب دانشجویان تأثیر می‌گذارد.

1. Ansbacher&Ansbacher

2. Diane&Timothy

3. Harri s&Standard

با توجه به تحقیقات انجام شده، نگرش مثبت (بالا) به زندگی بر عزت نفس، سلامت روان، بهزیستی ذهنی، پذیرش اجتماعی و کاهش اضطراب اجتماعی تأثیر دارد. لازم است در خصوص تقویت این مؤلفه تدابیری اندیشیده شود.

ج) درس دانش خانواده و جمعیت

دو رویکرد مهم در تدوین محتوای دروس معارف اسلامی به چشم می‌خورد: الف) تلاش برای تنوع بخشیدن به محتوا، به اعتبار رویکردهای مختلف به مباحث و سرفصلهای دروس؛ ب) تلاش در راستای تنوع بخشیدن به متون دروس معارف اسلامی در دانشگاهها متناسب با رشته‌های دانشجویان. هدف متون بخش اول، پاسخ به گرایشهای مختلف فکری و نیازهای علمی دانشجویان و استادان معارف اسلامی و هدف بخش دوم، تدوین متون اختصاصی رشته‌های مختلف است که دروس معارف اسلامی را بیشتر به حیطه کاربردی و مشاغل دانشجویان برده و آنان را برای تصدی شئون مختلف زندگی از جمله شغل بر مبنای ارزشهای الهی و انسانی مهیا می‌کند. (فیروزی، 1394: 155)

آنچه در نظام بالادستی گروههای معارف اسلامی، چه در حیطه اجرایی و چه در حوزه پژوهش، اعم از تدوین محتوای آموزشی و کمک آموزشی و چه در حوزه آموزش و ارتقای استادان در برنامه‌های آموزش ضمن خدمت ضرورت دارد مورد توجه قرار گیرد، داشتن راهبردی منسجم برای ایجاد یک نظام اعتقادی مؤثر در باورهای دانشجویان است؛ به نحوی که خروجی قابل مشاهده و ارزشیابی در دیدگاه و عملکرد آنان در کوتاه‌مدت و میان‌مدت داشته باشد. به عبارت دیگر؛ هدف، ایجاد چارچوبی است که در دانشجویان منشأ عمل شود و این میسر نمی‌شود مگر با محتوا و روش کاملاً هدفدار که در دو محور طولی و عرضی با هم ارتباط داشته باشند. این ارتباط اعم از ارتباط اجزای یک درس در یک واحد درسی خاص و نیز واحدهای ارائه شده در گروه معارف اسلامی است.

از مهم‌ترین عناصر قابل دسترسی که متغیرهای این هدف مهم آموزشی - تربیتی را تشکیل می‌دهند، می‌توان به استاد آگاه و ماهر (چه به لحاظ نظری و معرفتی - اخلاقی و چه به اعتبار روشی)، محتوای آموزش مفید و کارآمد متناسب با نیازهای دانشجویان، راهبردها و روشهای تدریس مؤثر و ارزشیابی متناسب با اهداف آموزشی اشاره کرد. (همان؛ نقل از مجموعه روش تدریس: 156)

بر اساس مصوبه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی در اسفند 1391، دو واحد درس عمومی اجباری «دانش خانواده و جمعیت» از نیمسال اول سال تحصیلی 93-1392 جایگزین درس «جمعیت و تنظیم خانواده» در دانشگاهها شد. هدف از این درس، آشنایی دانشجویان با مبانی و آموزه‌های بنیادین خانواده و مهارتهای تشکیل، تحکیم و تعالی این نهاد و همچنین تسهیل ازدواج جوانان ذکر شده است. بر اساس این

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت ... ♦ 509

مصوبه، اهداف رفتاری این درس عبارتند از اینکه: دانشجویان بتوانند مفاهیم بنیادین خانواده را بر اساس آموزه‌های دینی بیان کنند، با معیارهای انتخاب همسر آشنا شوند، مهارت‌های مورد نیاز در تشکیل خانواده و نحوه رفتار با همسر و سایر خویشاوندان را به دست آورند، با مفاهیم بنیادین مباحث جمعیت آشنا شوند و با فواید فرزندآوری و آسیب‌های کاهش جمعیت در سطح ملی و پیامدهای تک‌فرزندی در ابعاد فردی و خانوادگی آشنا شوند. (جمعی از نویسندگان، 1392: مقدمه)

کتاب دانش خانواده و جمعیت مشتمل بر شش فصل در محورهای ذیل است:

فصل اول: تشکیل خانواده (نیازهای اساسی انسان، کارکردهای خانواده، انتخاب همسر و تسهیل ازدواج)؛

فصل دوم: حقوق، مسئولیت و تعالی خانواده (اصول و مبانی خانواده، رشد فضایل اخلاقی و معنوی خانواده و...؛

فصل سوم: تحکیم خانواده (عوامل استحکام خانواده، مهارت‌های تحکیم خانواده، تقویت کارکردهای خانواده)؛

فصل چهارم: ایمن‌سازی خانواده (عوامل تضعیف خانواده، راه‌های ایمن‌سازی خانواده، فروپاشی خانواده)

فصل پنجم: فرزندآوری و فرزندپروری (اهمیت و جایگاه فرزندآوری در اسلام، اخلاق و آداب بارداری و

تربیت فرزند)؛

فصل ششم: جمعیت (مراحل انتقالی جمعیت در جهان، جمعیت ایران، ناباروری، درمان ناباروری).

محتوای فصول اول، دوم و ششم، در راستای تبیین ادراک فرد از ساختار و فلسفه زندگی و محتوای فصول سوم، چهارم و پنجم، در راستای تبیین ادراک فرد از زندگی بر اساس چارچوب انتخابی وی است که به ترتیب؛ تبیین اول، بیانگر مؤلفه چارچوب و تبیین دوم، بیانگر مؤلفه تکمیل از زیرمجموعه‌های نگرش به زندگی می‌باشند که محققان این مقاله در طول تدریس 14 جلسه‌ای آموزش این فصول، درصدد بررسی تأثیر آنها بر میزان نگرش به زندگی دانشجویان بوده‌اند که نتایج آن در ادامه بیان خواهد شد.

از آنجا که درس دانش خانواده و جمعیت، واحد عمومی و اجباری است و کلیه دانشجویان بایستی آن را بگذرانند، لازم است محتوای آن مفید و مناسب با نیازهای مخاطبان باشد. برای ارزیابی محتوا و تأثیرگذاری این درس، ضرورت دارد تحقیقاتی انجام گیرد؛ تحقیقاتی که در راستای تشخیص برآورده شدن اهداف این درس، مفید و کاربردی باشند.

د) روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی است و از نظر نحوه جمع‌آوری داده‌ها، در گروه پژوهش‌های شبه‌آزمایشی قرار می‌گیرد. از بین روش‌های شبه‌آزمایشی، از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با یک گروه

استفاده شد. جامعه آماری تحقیق، تمام دانشجویان دختر مشغول به تحصیل نیمسال اول سال تحصیلی 95-1394 دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان در مقطع کارشناسی بودند. حجم جامعه آماری 5067 نفر بوده است. ابتدا به صورت تصادفی ساده و با توجه به فرمول کوکران (عمیدی، 1378: 91) نمونه‌ای به حجم 356 نفر انتخاب شدند و دانشجویان منتخب به پرسشنامه نگرش به زندگی پاسخ دادند. سپس با در نظر گرفتن نمره کمتر از 56 (نگرش به زندگی پایین و نسبتاً پایین)، 50 دانشجو شرایط ورود به تحقیق را پیدا کردند. بعد از 14 جلسه آموزش درس دانش خانواده و جمعیت، مجدداً این دانشجویان به پرسشنامه نگرش به زندگی پاسخ دادند.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا با استفاده از شاخصهای گرایش به مرکز و پراکنندگی، توصیفی از وضعیت تأهل، سال ورود و نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی در دانشجویان ارائه شده است. سپس برای تعیین تأثیر آموزش دانش خانواده بر نگرش به زندگی دانشجویان، از آزمون نمونه‌های زوجی¹ در سطح معنادار 0/05 استفاده شد و از آزمون شاپیرو-ویلک² برای بررسی فرض نرمال بودن اختلاف نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی قبل از انجام آزمون زوجی استفاده شد.

برای ارزیابی شاخص نگرش به زندگی در آزمودنی‌ها، از پرسشنامه نگرش به زندگی³ دباتس⁴ استفاده شد. این شاخص از 28 عبارت تشکیل شده که آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت سه درجه‌ای، میزان موافقت یا مخالفت خود را با هر یک از آنها اعلام کند. این آزمون شامل دو زیرمقیاس چارچوب⁵ (ذهنی) و تکمیل⁶ (هدف) است. هر مقیاس متشکل از 14 عبارت است که از این تعداد، هفت عبارت به صورت منفی و هفت عبارت به صورت مثبت بیان شده‌اند. مجموع نمرات عبارات مثبت هر دو زیرمقیاس، نمره کل نگرش به زندگی را نشان می‌دهد. سال 1998 شاخص نگرش به زندگی باتیستا، به دلیل وجود معایبی از لحاظ روش‌شناسی، توسط دباتس تجدید نظر شد. مقیاس چارچوب؛ اعتقاد فرد به داشتن یک دیدگاه یا مفهوم از زندگی و انتخاب اهداف، مقاصد یا نقطه‌نظرهایی برای زندگی بر اساس این دیدگاه را می‌سنجد. مقیاس تکمیل؛ میزانی را که یک شخص خود را کمال یافته یا در حال تحقق بخشیدن به چارچوب یا آرمانهای زندگی‌اش می‌بیند، اندازه‌گیری می‌کند.

حاجی عابد و همکاران (1391) با استفاده از روش آلفای کرونباخ به بررسی پایایی شاخص نگرش به زندگی و خرده‌مقیاسهای آن پرداختند. مقدار آلفای کرونباخ شاخص نگرش به زندگی 0,752، خرده‌مقیاس چارچوب 0,643 و خرده‌مقیاس تکمیل 0,751 به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی لازم در

1 - Paired Samples T Test

2 - Shapiro-Wilk Test

3 --Life Regard Index

4 -Debats

5 -Framework

6 -Fulfillment

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت ... 511

شاخص و خرده‌مقیاس‌هاست. در ارتباط با اعتبار این پرسشنامه، دباتس (1990) از آزمودنی‌ها خواست تا دوره‌های هدفمندی را که تجربه کرده‌اند و نیز هدفمندی در زندگی شخصی خود را توصیف کنند. تفسیر نشان داد که آزمودنی‌هایی که در LRI نمره بالا گرفتند، بیشتر از آزمودنی‌های ضعیف، به فرایندهای جستجوی معناخواهی فردی از طریق مقابله موفقیت‌آمیز با رویدادهای استرس‌زای زندگی، روی آورده‌اند ($p < 0/01$, $t = 2/48$). دباتس دریافت که آزمودنی‌های دارای نمرات بالا در مقایسه با آنهایی که نمرات پایین‌تری دارند، در زندگی خود شادتر و راضی‌ترند ($p < 0/001$). بر عکس، آزمودنی‌های دارای نمرات پایین، نشان دادند که نسبت به افرادی که نمرات بالای LRI دارند، مضطرب‌تر، افسرده‌تر و بی‌حوصله‌ترند ($p < 0/001$).

هـ) یافته‌ها

از بین 50 دانشجوی مورد بررسی که نمره نگرش به زندگی آنها در پیش‌آزمون کمتر از 56 بود؛ 91/1 درصد مجرد و 8/9 درصد متأهل، 6/3 درصد ورودی قبل از سال 90، 43/8 درصد ورودی سال 91، 8/3 درصد ورودی سال 92، 8/3 درصد ورودی سال 93 و 33/3 درصد ورودی سال 94 بوده‌اند. در جدول 1، توصیف نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی دانشجویان مورد بررسی، مشاهده می‌شود.

با توجه به اینکه مقدار P محاسبه شده از آزمون t زوجی (0/000) کمتر از سطح معنادار 0/001 است، لذا فرضیه صفر تحقیق ($H_0: \mu_1 \geq \mu_2$) رد می‌شود؛ یعنی میانگین نمره پس‌آزمون از میانگین نمره پیش‌آزمون نگرش به زندگی به طور معنادار بیشتر است. در نتیجه می‌توان گفت آموزش دانش خانواده بر بهبود نگرش به زندگی دانشجویان تأثیر دارد. همچنین با توجه به محاسبات انجام شده در جدول 5، آموزش دانش خانواده بر بهبود نگرش دانشجویان به زندگی در زیرمقیاسهای چارچوب و تکمیل، تأثیر دارد ($P < 0/001$).

فرض نرمال بودن: با توجه به اینکه مقادیر P محاسبه شده از آزمون شاپیرو-ویلک بیشتر از سطح معنادار 0/05 است، لذا فرض نرمال بودن اختلاف نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی و زیرمقیاسهای چارچوب و تکمیل رد نشده است. (جدول 4)

جدول 1: آماره‌های توصیفی نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی

متغیر	وضعیت	حداقل	حداکثر	میانه	میانگین	انحراف معیار
نگرش به زندگی	پیش‌آزمون	35	55	50/5	49/18	5/66
	پس‌آزمون	37	81	55/0	55/68	9/94

جدول 2: آماره‌های توصیفی نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون زیرمقیاس چارچوب

متغیر	وضعیت	حداقل	حداکثر	میانه	میانگین	انحراف معیار
زیرمقیاس چارچوب	پیش‌آزمون	17	34	25/0	25/22	3/66
	پس‌آزمون	19	41	27/5	28/14	5/27

جدول 3: آماره‌های توصیفی نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون زیرمقیاس تکمیل

متغیر	وضعیت	حداقل	حداکثر	میانه	میانگین	انحراف معیار
زیرمقیاس تکمیل	پیش‌آزمون	15	31	25/0	23/96	3/74
	پس‌آزمون	16	42	29/0	27/54	5/64

جدول 4: آزمون شاپیرو-ویلک برای نرمال بودن اختلاف نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی

متغیر	آماره	P
زیرمقیاس چارچوب	0/976	0/407
زیرمقیاس تکمیل	0/969	0/203
نگرش به زندگی	0/975	0/368

جدول 5: آزمون t زوجی برای مقایسه نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون نگرش به زندگی

متغیر	اختلاف میانگین	خطای معیار	درجه آزادی	t	P
زیرمقیاس چارچوب	-2/92	0/714	49	-4/089	0/000
زیرمقیاس تکمیل	-3/58	0/893	49	-4/011	0/000
نگرش به زندگی	-6/50	1/407	49	-4/621	0/000

فرضیه اول تحقیق این بود که: بین میانگین نمرات شاخص نگرش به زندگی دانشجویان، قبل و بعد از آموزش تفاوت معناداری وجود دارد. مطابق داده‌های جدول 1، تأثیر آموزش بر شاخص نگرش به زندگی معنادار است.

فرضیه دوم تحقیق این بود که: بین میانگین نمرات خرده مقیاس چارچوب قبل از آموزش و بعد از آموزش تفاوت معناداری وجود دارد. مطابق داده‌های جدول 2، این فرضیه نیز تأیید شد.

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت ... 513

فرضیه سوم تحقیق این بود که: بین میانگین نمرات خرده‌مقیاس تکمیل قبل از آموزش و بعد از آموزش تفاوت معناداری وجود دارد. مطابق داده‌های جدول 3، این فرضیه نیز تأیید شد.

و) بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های تحقیق در بررسی فرضیه اول نشان می‌دهد که بین میانگین نمرات شاخص نگرش به زندگی قبل از آموزش و بعد از آموزش تفاوت معناداری وجود دارد. بنابر این، فرضیه اول پژوهش تأیید شد. این یافته‌ها نشان‌دهنده تأثیر معنادار محتوای درس دانش خانواده بر میزان نگرش به زندگی دانشجویان است. مورگان¹ و همکاران (2006) دریافتند که ارتباط زیادی بین نگرش به زندگی و ابعاد جسمی، عاطفی و عملکردی کیفیت زندگی وجود دارد؛ که این امر مقوم بحث اهمیت دادن به راهکارهای سازنده برای افزایش نگرش به زندگی به خصوص در نسل جوان و نوجوان است.

یافته‌های پژوهش در بررسی فرضیه دوم نشان داد که بین میانگین نمرات خرده‌مقیاس چارچوب قبل از آموزش و بعد از آموزش تفاوت معناداری وجود دارد. این تأیید به این معناست که آموزش محتوای کتاب دانش خانواده و جمعیت، بر افزایش میانگین این خرده‌مقیاس تأثیر داشته است. در خرده‌مقیاس چارچوب، اعتقاد فرد به داشتن یک دیدگاه یا مفهوم در زندگی و انتخاب اهداف بر اساس این دیدگاه عنوان می‌شود. سؤالات مطرح شده در این خرده‌مقیاس مواردی چون: میزان معناجویی در زندگی، وجود اهداف مهم، داشتن فلسفه و برنامه مشخص برای زندگی و درک درست از زنده بودن را سنجش می‌کند.

یافته‌های پژوهش در بررسی فرضیه سوم بین میانگین نمرات خرده‌مقیاس تکمیل قبل از آموزش و بعد از آموزش، تفاوت معناداری وجود دارد. این تأیید به این معناست که آموزش محتوای کتاب دانش خانواده و جمعیت بر افزایش میانگین این خرده‌مقیاس تأثیر داشته است.

خرده‌مقیاس تکمیل، میزانی که یک شخص خود را کمال یافته یا در حال تحقق بخشیدن به آرمانهای زندگی‌اش می‌بیند، اندازه‌گیری می‌کند. گزینه‌های مطرح شده در این مقیاس در مورد موضوعات گذراندن لذت بخش زندگی و داشتن احساس خوب در مورد آن، احساس اشتیاق و رضایت در زندگی، توان دستیابی به خواسته‌ها، پی بردن به منبع جدیدی از زندگی و احساس درست گذراندن زندگی است. از آنجا که پس از آموزش، میانگین نمرات بالاتری در شاخص نگرش به زندگی و خرده‌مقیاس‌های آن به دست آمده است، می‌توان استنباط کرد که دارا بودن معیارهایی چون: معناخواهی، هدفمندی و داشتن چارچوب کلی برای رسیدن به مقاصد عالی و افزایش نگرش مثبت به زندگی، در سایه آموزش مناسب، دست‌یافتنی است.

1. پیشنهادهای برگرفته از نتایج تحقیق

فصول شش‌گانه کتاب، تقویت‌کننده و مبین هر دو مقوله چارچوب و تکمیل (عناصر شاخص نگرش به زندگی) می‌باشند؛ ولی محتوای فصول اول، دوم و ششم بیشتر در جهت تقویت مؤلفه چارچوب (ادراک فرد از ساختار و فلسفه زندگی) و محتوای فصول سوم، چهارم و پنجم در راستای تقویت مؤلفه تکمیل (ادراک فرد از زندگی بر اساس چارچوب انتخابی) می‌باشند. در مقایسه جداول 2 و 3؛ نتیجه گرفته می‌شود که تأثیرگذاری آموزش محتوای کتاب بر مقیاس تکمیل بیشتر از مقیاس چارچوب بوده است؛ لذا پیشنهادهایی در خصوص تقویت محتوای فصول مربوط به تقویت شاخص چارچوب (فصول اول، دوم و ششم) ارائه می‌شود:

- در فصل اول به طور کامل‌تر و جامع‌تر به مباحث آسیب‌های ارتباط با جنس مخالف، ارزیابی و کنترل آن، بر اساس شرایط حاضر (استفاده حداکثر مخاطبان این درس از شبکه‌های اجتماعی) پرداخته شود؛ چرا که طیف زیادی از مخاطبان بدون آگاهی از پیامدهای آن، درگیر این شبکه‌ها شده‌اند. تقویت محتوا در این موارد منجر به شفاف‌سازی آسیبها و آگاه‌سازی جوانان از نقش بازدارندگی این آسیبها از اهداف و مقاصد متعالی زندگی سالم می‌شود.

- ارائه ادله علمی و مستند در مبحث آسیب‌های روابط جنسی آزاد و خود ارضایی در فصل اول اضافه شود. (وقتی دلایل پزشکی عوارض حاصل از این مسائل بیان شود، پذیرش بیشتر خواهد بود نسبت به زمانی که فقط عناوین بیان شوند).

- در فصل اول؛ در مبحث تسهیل ازدواج در رویارویی با موانع مختلف (اشتغال به تحصیل، طلاق والدین، بیماری والدین، مخالفت والدین، تفاوت فرهنگی، باورهای اشتباه و...)، آمارهای مستندی ارائه شود که نشان دهد چگونه افرادی که این موانع در مسیر ازدواجشان بوده و توانسته‌اند بر آنها غلبه کنند، امروزه از زندگی مشترکشان احساس رضایت دارند. (در واقع؛ ارائه مستندات مبنی بر تجربیات واقعی و راهکارهای آنها می‌تواند راهگشای مناسبی برای دیگرانی که درگیر این مسائل‌اند، باشد).

- در فصل اول؛ در مبحث معیارهای همسرگزینی، پیشنهاد می‌شود نتایج تحقیقات انجام شده در خصوص وضعیت خانواده‌ها، همراه با رعایت و عدم رعایت این معیارها، عنوان شود و حتی مقایسه‌های تطبیقی انجام شود و چنانچه در این قسمت ضعف پژوهشی دیده می‌شود، در قالب طرح تحقیقاتی عناوین ارائه شود تا خلأها پر شوند.

- در فصل دوم؛ مطالب ارائه شده در مباحث اصول و مبانی الگوی خانواده کم‌رنگ‌تر و محتوای مباحث حقوق خانواده کامل‌تر بیان شود؛ زیرا بسیار بحث برانگیز است و نیاز است که بازنگری اساسی در مطالب بشود؛ به نحوی که پاسخگوی نسل جوان در خصوص تفاوت‌های زن و مرد در مباحث حوقی باشد.

تأثیر آموزش محتوای درس دانش خانواده و جمعیت ... 515

- در فصل ششم؛ اشاره خوبی به علل ناباروری شده، اما جا دارد در خصوص ناباروری زوجین، مطالب مربوط به فلسفه و حکمت آن و همچنین احادیث و روایات مرتبط ذکر شوند که تسکینی برای آلام زوجین نابارور باشد؛ به نحوی که احساس نکنند عدم حضور فرزند، کل معنا و مفهوم زندگی را خدشه دار می‌کند. بیان نمونه‌هایی از زندگی بزرگان که از نعمت فرزند محروم بودند، ولی روند زندگی آنها بدون ختم به جدایی و همراه با رضایت و گاه با انجام تدابیری خاص ادامه داشته، خالی از لطف نیست.
- پیشنهاد می‌شود تحقیقی مشابه در جامعه پسران انجام شود تا تأثیرات آموزش محتوای این درس در هر دو جنس مورد بررسی قرار گیرد.

2. پیشنهادهای برگرفته از تجربه نویسندگان

- برگزاری جلسات آموزشی به صورت کارگاهی برای اساتید درس دانش خانواده؛
- گردهمایی استانی اساتید حوزه تدریس دانش خانواده با حضور مؤلفان کتاب برای تبادل نظر و ارائه پیشنهادها سازنده؛
- افزایش درس دانش خانواده و جمعیت از 2 واحد به 3 واحد که یک واحد آن به صورت عملی در قالب کارگاه و فعالیتهای گروهی و بازدید اجرا شود.
- تقدیر از اساتید تأثیرگذار این درس با توجه به فرمهای ارزیابی که توسط دانشجویان دروس عمومی در پایان هر ترم تکمیل می‌شوند؛ برای تشویق مدرسان برتر و استفاده سایر همکاران از تجربیات آنان.
- برای بررسی تأثیرگذاری دروس عمومی حوزه معارف اسلامی، نظرسنجی‌هایی از این قبیل، مرتبط با تک تک دروس در سراسر کشور در قالب طرح پژوهشی یا فعالیت آزاد انجام گیرد تا بتوان نسبت به افزایش، حذف یا تغییر بعضی مفاهیم و فصول در این دروس فراگیر اقدام کرد.
- تقدیر و تشکر: از کلیه دانشجویانی (دانشجویان دختر دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان) که در این پژوهش شرکت داشتند و محققان را در انجام این تحقیق یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

- پسندیده، عباس (1391). رضایت زناشویی. قم: دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر.
- جمعی از نویسندگان (1392). دانش خانواده و جمعیت. قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف.
- حاجی عابد، محمدرضا؛ فریبرز باقری و علی اصغر نژاد فرید (1391). «مقایسه شاخص نگرش به زندگی در بین جانبازان مبتلا به اختلال استرس پس از سانحه با و بدون سابقه سوء مصرف مواد در بیمارستان شهید رجایی اصفهان». طب جانباز، سال پنجم، شماره 18: 17-10.
- دهداری، طاهره؛ رسول یار احمدی، محمدحسین تقدیسی، ریحانه دانشور و جمال احمدپور (1392). «ارتباط بین داشتن معنا در زندگی با وضعیت استرس، اضطراب و افسردگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال 1392». بهداشت و ارتقای سلامت، سال اول، ش 3: 92-83.
- عمیدی، علی (1378). نظریه نمونه‌گیری و کاربردهای آن. جلد اول. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- غلامعلی لواسانی، مسعود؛ جواد اژه‌ای و فرهاد محمدی مصیری (1392). «رابطه معنای زندگی و خوش‌بینی با بهزیستی ذهنی». مجله روان‌شناسی، سال هفدهم، ش 1: 17-3.
- فرانکل، ویکتور امیل (1389). انسان در جستجوی معنا. ترجمه مهین میلانی. تهران: درس، چ بیست و چهارم.
- فیروزی، رضا (1394). «آسیب‌شناسی دروس و جایگاه استادان معارف اسلامی با توجه به دیدگاه‌های دانشجویان علوم پزشکی ارومیه در دوره‌های دکترای حرفه‌ای». مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 63، ش 2: 172-151.
- مهدیزاده، رویا؛ قادر زاده باقری، حمیدرضا غفاریان شیرازی، هستی هاشمی و فاطمه مهدیزاده (1390). «همبستگی نگرش به زندگی با عزت نفس و سلامت روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی یاسوج». هفتمین همایش پژوهشی سالیانه دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی شرق کشور.
- Amidi, A. (1999). **Sampling Theory and its Applications**, First volume. Tehran: Center of University Publication.
- Ansbacher, H.L. & R. Ansbacher (1956). **The Individual Psychology of Alfred Adler**. New York: Basic Books.
- Battista, J. & R. Almond (1973). "The Development of Meaning in Life". *Psychiatry*, 36: 409-427.
- Baumeister, R. (1991). "How Stories Make Sense of Personal Experience: Motives that shape Autobiographical Narratives". *Personality and Social Psychology Bulletin*. V. 20: 679-690.

- Debats, D.L. (1990). "The Life Regard Index: Reliability and Validity". *Psychological Reports*, 67: 27-34.
- Dehdari. T.; R. Yarahmadi, M.H. Taghdisi, R. Daneshvar & J. Ahmadpour (2013). "The Relationship between Having Meaning in Life and Stress. Anxiety and Depression of Students in Medical Science University of Iran in 2013". *Magazine of Health and Promotion of Health*, 1st year. No 3: 83-92.
- Diane, N.LYE & Y. BIBIARZ Timothy.(1993). "The Effects of Attitudes Toward Family Life and Gender Roles on Marital Satisfaction". *Journal of Family Issues*, Vol. 14, No. 2: 157-188.
- Eerchi, B. (2007). "Psychometric Evaluation of Self-Assessed Support Needs of Women with Breast Cancer Scale". *Journal of Clinical Nursing*. P: 1927-1935.
- Firoozi, R. (2015). "Pathology of Courses and Place of Professors of Islamic Knowledge Concerning Views of Students of Medical Science University of Orumieh in Professional Doctorate Periods". *Quarterly of Cognitive Studies in Islamic University*, No 2: 151-172.
- Frankle, Viktor Emil (2010). *Human in Search of Meaning Translated by Mahin Milani*. 24th Edition. Tehran. Dorsa Publication
- Frankl, V.E. (2000). *Man's Search for Meaning: An Introduction to Logotherapy*. New York: Washington. Square Press.
- Gibson, L.R. & V. Parker (2003). "Inner Resources as Predictors of Psychological Well-Being in Middle-Income African American Breast Cancer Survivor". *Cancer Control*, 10 (5): 52-59.
- Gholamali Lavasani, M.; M.J. Ejeie & F. Mohammadi Masiri (2013). "The Relation between Life Meaning. Optimism and Mental Well Being". *Psychological Magazine*, 17th year, No 1: 3-17.
- Haji Abed, A.R.; F. Bagheri & A. Asgharnezhad Farid (2012). "Comparing Attitude Towards the Life among Devotees with Post Traumatic Stress Disorder or Without Drug abuse in Shahid Rajaei Hospital of Isfahan". *Magazine of Devotee Medicine*, 5th year. No 18: 10-17.
- Harris A.H. & S. Standard (2001). "Psychometric Properties of the Life Regard Index-Revised: a Validation Study of a Measure of Personal Meaning". *Journal of Psychol.*, Rep. 89 (3): 759-773.
- Koenig, H. (1998). *Hand Book of Religion and Mental Health*. Academic Press.
- Mehdizadeh, R.; Gh. Zadeh Bagheri, H.R. Ghafarian Shirazi, H. Hashemi & F. Mehdizadeh (2011). "Correlation between Life Attitude. Self Esteem and Mental Health of Students in Medical Science University of Yasouj". *The Seventh Annual Research Congress of Students of Medical Science Universities in East of the Country*.

- Morgan, P.D. F. Gaston-Johnsson & V. Mock (2006). “**Spiritual Well-Being Religious Coping and the Quality of Life of African American Breast Cancer Treatment: A Pilot Atudy**”. *ABNF Journal*, 17(2): 73-77.
- Mosak, H.H. & M. Maniaci (1999). **A Primer of Adlerian Psychology: The Analytic-Behavioral-Cognitive Psychology of Adlerd Adler**. Braun-Brumfield: Ann Arbor, MI.
- Pasandideh, A. (2012). **Marital Satisfaction**. Qom: Darolhadith. Organization of Publication and Edition.
- Some of Authors (2013). **Knowledge of Family and Population**. Qom. Agency of Ayatollah Khameneie in Universities. Office of Ma’aref.

